

Openbaar Ministerie

Dossierstuk: 9.1/2013/de-zaak-V.

Onderwerp: Voorbereiding jury

Betreft: Voorbereiding jury

Opdracht Verdeel de volgende onderwerpen onder de juryleden:

- 1) gevangenisstraf
- 2) geldboete
- 3) schandstraf
- 4) lijfstraf
- 5) verbanning
- 6) tuchthuizen
- 7) doodstraf

Zoek in het 'straffenboekje'¹ informatie over de aan jou toegewezen onderwerpen. Welke straf vind jij geschikt om te eisen in het geval van de betrokkenen bij *de zaak V.*? Vul je bevindingen in onderstaand schema in en maak daarna de opdracht op pagina 3.

Soort straf:
Wel/ niet geschikt voor de hertog, omdat
Wel/ niet geschikt voor de hertogin, omdat
Wel/ niet geschikt voor de burggravin, omdat
Wel/ niet geschikt voor de ridder, omdat

¹ Uitgegeven door de Gevangendoor in Den-Haag, te vinden vanaf pagina 4 van dit dossierstuk.

Soort straf:
Wel/ niet geschikt voor de hertog, omdat
Wel/ niet geschikt voor de hertogin, omdat
Wel/ niet geschikt voor de burggravin, omdat
Wel/ niet geschikt voor de ridder, omdat

Soort straf:
Wel/ niet geschikt voor de hertog, omdat
Wel/ niet geschikt voor de hertogin, omdat
Wel/ niet geschikt voor de burggravin, omdat
Wel/ niet geschikt voor de ridder, omdat

Opdracht

Als jury dienen gezamenlijk tot een besluit te komen tijdens de rechtszaak. Bespreek ter voorbereiding de straffen die jullie individueel bestudeerd hebben en kom per betrokkene tot een gezamenlijk besluit. Beschrijf jullie gezamenlijke bevindingen in onderstaand schema:

Soort straf:

Geschikt voor de hertog, omdat

Soort straf:

Geschikt voor de hertogin, omdat

Soort straf:

Geschikt voor de burggravin, omdat

Soort straf:

Geschikt voor de ridder, omdat

[[[[[[[[STRAFFENBOEKJE]]]]]]]

Museum de
Gevangendoor

GEVANGEN IN EEN DOOR

Misdad en straf,
vroeger en nu

In dit boekje leer je alles over de Gevangenpoort als gevangenis en de straffen die misdadigers vroeger kregen. Ook vergelijken we de straffen van vroeger met de straffen van nu. Soms zie je een woord onderstreept. Dit zijn moeilijke woorden; als je niet weet wat het betekent, kun je achter in dit boekje de betekenis opzoeken.

INHOUDSOPGAVE

- 1 De Gevangenpoort.... niet zomaar een poort
- 2 Waren de straffen vroeger erger?
- 3 Wachten op je straf
- 4 Gegijzeld!
- 4 Arm of rijk? Klassenjustitie in de gevangenis
- 5 Marteling
- 7 Soorten straffen
- 15 Wetboek van strafrecht
- 18 Straffen vroeger en nu
- 20 Kinderen worden ook gestraft
- 23 Gevangenpoort nu
- 24 Woordenlijst

Museum de Gevangenpoort

Buitenhof 33, 2513 AH, Den Haag
www.gevangenpoort.nl

DE GEUANGENPOORT... NIET ZOMAAR EEN POORT

De Gevangenpoort is al meer dan 700 jaar oud en heeft dus een hele lange geschiedenis. Maar wat is de Gevangenpoort eigenlijk voor een gebouw?

In de 14de eeuw maakte de huidige Ridderzaal onderdeel uit van het kasteel van de graven van Holland (Holland was ongeveer de provincie Noord- en Zuid-Holland en een stukje van Zeeland). Hier in Den Haag werkten de belangrijkste mannen van de provinciën. Het kasteel werd daarom beschermd door een dubbele gracht aan de ene kant en de Hofvijver aan de

andere kant. Drie poortgebouwen gaven toegang tot het kasteelterrein. Eén van deze toegangspoorten was de Gevangenpoort, die toen nog 'Voorpoorte van den Hove' werd genoemd. In deze voorpoort woonde een wachter. Regelmatig gebeurde het dat arrestanten van de graaf bij hem werden opgesloten. Echte gevangenisstraf bestond nog niet in de Middeleeuwen. Wanneer iemand iets deed wat niet mocht, werd het *recht in eigen handen genomen*. Dat betekent dat het slachtoffer of de familie van het slachtoffer zelf wraak nam. Dit was niet altijd even handig omdat de ruzie tussen families zo heel lang door kon gaan. Er kwam daarom steeds meer kritiek op deze manier van straffen. Met de

groeï van de staatsmacht groeide ook de behoefte aan openbare veiligheid, rust en orde. Daarom ging de graaf van het gebied zich steeds meer bemoeien met de rechtspraak. Er kwamen meer regels en wanneer iemand zich niet aan deze regels hield, moest hij of zij gestraft worden. Het werd dus nodig om kleine gevangnissen te bouwen waarin mensen opgesloten werden tot hun straf werd bepaald. Zo gebeurde het dat rond 1420 de voorpoort een nieuwe functie kreeg, namelijk die van een gevangenis. Hiermee kreeg de voorpoort al snel de naam Gevangenpoort.

WAREN DE STRAFFEN UROEGER ERGER?

Vroeger waren de straffen die misdadigers kregen heel anders dan nu. Deze straffen worden in dit boekje besproken. Maar waren de straffen vroeger erger dan nu? Dat mag je zelf beoordelen. Je zult wel lezen dat de straffen behoorlijk gruwelijk waren: mensen werden verminkt, gebrandmerkt of soms zelfs ter dood gebracht. Waarom waren de straffen vroeger zo wreed vraag je je misschien af?

Eén van de redenen voor die zware straffen was dat het vroeger veel moeilijker was om misdadigers of criminelen te pakken te krijgen. Er waren getuigen nodig van een misdrijf en als die er niet waren, was het heel moeilijk om een dader aan te wijzen. De kans om gepakt te worden was dus heel klein. Wanneer iemand dan toch gepakt werd, maakte de overheid

die persoon tot een voorbeeld voor anderen. Hij of zij kreeg een zware straf die in het openbaar uitgevoerd werd zodat iedereen die het zag gewaarschuwd werd. De boodschap was: *blijf op het rechte pad anders gebeurt er dit... of erger met je.* Als je eenmaal gepakt was voor een misdrijf, moest je zelf bewijzen dat je onschuldig was of je moest bekennen. Je kon proberen

getuigen te vinden die konden vertellen dat je niet op de plaats van het misdrijf was, maar ergens anders bent gezien. Maar wat nu als je helemaal alleen thuis was... en niemand je heeft gezien? Dan is het erg moeilijk om te bewijzen dat je de misdrijf niet hebt gepleegd.

NU

Tegenwoordig hebben we veel meer middelen om de dader van een misdrijf te vinden. De forensische dienst houdt zich bezig met het zoeken naar sporen en het verzamelen van bewijzen. Met vingerafdrukken kunnen we bewijzen of iemand op de plaats van het misdrijf aanwezig was, omdat elke vingerafdruk uniek is. Ook hebben we nu DNA-tests. Bij zulke tests kunnen ze kijken of het DNA in de haren, bloed of speeksel dat is gevonden overeenkomt met het DNA van de verdachte. Daarnaast hebben we natuurlijk ook heel veel moderne apparatuur zoals bewakingscamera's en alarmsystemen. Een andere groot verschil met vroeger is dat vroeger de verdachte moest bewijzen dat hij/zij onschuldig was. Nu moet de politie bewijzen dat de verdachte schuldig is. Tot dat dit bewezen kan worden is de verdachte onschuldig.

Als je dit boekje doorleest dan denk je misschien dat er vroeger dagelijks mensen gemarteld en gedood werden. Gelukkig was dat niet zo. Deze zware ondervragingsmethoden werden niet heel vaak toegepast. Men probeerde er verstandig mee om te gaan. Maar in onze ogen blijft het barbaars.

WACHTEN OP JE STRAF

Als je vroeger iets misdaan had, werd je in de gevangenis opgesloten. Maar denk niet dat dit je straf was! Nee, je zat in de gevangenis om je echte straf af te wachten. De straf die je kreeg werd meestal vrij snel uitgevoerd. Je hoefde dus geen jaren in de gevangenis te zitten. Daar was trouwens ook helemaal geen plek voor, want zoals je misschien al wel in de Gevangendoor hebt gezien, waren er helemaal niet zo heel veel cellen.

Het wachten op de straf was niet altijd even aangenaam. Gevangenen hadden geen rechten. Als je arm was moest je in een klein gajool zitten. In de winter was het daar erg donker en koud. Er lag stro op de grond en er was één secret. Denk maar niet dat je daar in je eentje zat! Er zaten meestal drie gevangenen in één gajool. Op sommige momenten werden er zoveel mensen tegelijk opgepakt, dat er wel vijftien mensen in één gajool

Een gajool

opgesloten zaten! Je kan je misschien wel voorstellen dat dat niet alleen erg krap was, maar dat het er enorm stonk. Gevangenen leefden op water en brood.

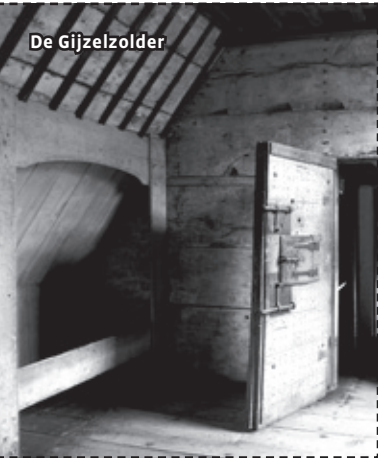
Als je rijk was, kon je ook een grotere cel voor jou alleen krijgen. Je moest daar natuurlijk wel voor betalen. Maar je had dan wel een vuurtje in je cel om je handen te warmen, een eigen bed, en je mocht zelf kiezen wat je wilde eten. Een voorbeeld van zo'n cel voor de rijken is de Ridderkamer in de Gevangendoor.

De Ridderkamer in de Gevangendoor; een rijkcel

NU

Inmiddels is dit wel veranderd. Soms zit je in voorarrest in de gevangenis om je proces af te wachten, maar meestal zit je in de gevangenis als straf. Hoe lang je daar moet zitten hangt af van het misdrijf dat je gepleegd hebt: hoe erger de misdrijf, hoe langer je in de gevangenis moet zitten. Gevangenen hebben tegenwoordig wel een eigen cel met een bed, wc en wastafel en soms mogen ze zelfs een tv huren. Ook hebben de gevangenen, in tegenstelling tot vroeger, rechten. Zo hebben ze bijvoorbeeld recht op minstens 1 uur bezoek per week. Ze hoeven ook niet de hele dag in hun cel te zitten. Soms mogen ze eruit om gezamenlijk te eten of om even een frisse neus te halen op het gevangensterrein.

De Gijzelzolder

Gegijzeld!

We vertelden net al dat gevangenisstraf zelden voor kwam als straf. Wel werd gevangenschap als dwangmiddel gebruikt. Als iemand bijvoorbeeld zijn schulden niet kon of wilde betalen, kon de **schuldeiser** deze persoon in **gijzeling** laten nemen; hij werd gevangen gezet. De **wanbetaler** bleef dan in **hechtenis** tot hij zijn schulden had afbetaald. De **schuldeiser** moest wel flink betalen voor deze gijzeling; maar liefst achttien stuivers per dag (één stuiver is vijf cent). Dat was in die tijd een dagloon van bijvoorbeeld een metselaar of timmerman. In de Gevangenpoort was er een speciale cel waarin mensen werden opgesloten wanneer zij hun schulden niet wilden betalen. Deze kamer heet de gijzelkamer of gijzelzolder, en is tijdens de rondleiding te bekijken.

NU

Tegenwoordig moeten wanbetalers soms ook naar de gevangenis, bijvoorbeeld als ze heel veel boetes van de politie niet hebben betaald. Een wanbetaler kan dan kiezen: of nu meteen alles betalen, of naar de gevangenis. De wanbetaler mag maximaal 7 dagen worden vastgezet in het huis van bewaring. Als de wanbetaler weer vrijgelaten wordt, moet hij natuurlijk nog wel de boete betalen. Ook kan een wanbetaler een strafblad krijgen. Hierover lees je later meer.

Arm of rijk? Klassenjustitie in de gevangenis

Rijke gevangenen mochten in een grote cel zitten met lekkerder eten en een warm bed; arme gevangenen zaten in een klein gajool die koud en vies was. Niet alleen bij het wachten op je straf werd er verschil gemaakt tussen arme en rijke mensen. Ook in de straf die je kreeg was dit het geval. Dit verschil in behandeling van arme en rijke mensen noemen we **klassenjustitie**. Vroeger mocht de rechter zelf bepalen welke straf iemand kreeg. Een rijke gevangene kon veel geld betalen aan de rechtbank om zijn straf af te kopen. Hij kreeg dan een minder zware straf, of zelfs helemaal geen straf! Arme mensen hadden daar helemaal geen geld voor. Daarom kregen zij vaak zwaardere straffen dan de rijken.

NU

Tegenwoordig bestaat klassenjustitie niet meer. Iedereen die wordt opgepakt door de politie wordt gelijk behandeld... arm of rijk.

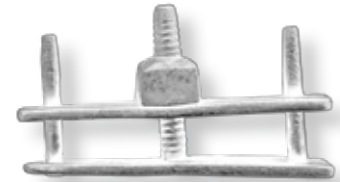

Een secreet in het gajool

Marteling

Nog voor dat een **verdachte** een straf kon worden opgelegd, moest bewezen worden dat hij schuldig was. Een bewijs van schuld was bijvoorbeeld de bekentenis van de verdachte. Hij of zij geeft dan toe dat hij het misdrijf heeft gepleegd. Een manier die soms werd toegepast om een bekentenis van een verdachte te krijgen, was door te martelen. Bij martelen, ook wel pijnigen genoemd, wordt de verdachte zoveel pijn gedaan, dat hij om het te laten stoppen toegaf dat hij schuldig was. Martelen werd uitgevoerd door de beul. Over de beul lees je verderop in dit boekje meer. Je zult misschien wel denken: dat is toch helemaal niet eerlijk! Vaak gaven de gevangenen bij alleen de gedachte aan de pijn al toe. De rechters hadden hier wat op gevonden. Als je tijdens het martelen bekende dat je schuldig was, moest je dit later in de **rechtszaal** nog eens herhalen. Zo kon je nooit zeggen dat je alleen maar had bekend vanwege de pijn. Maar de pijn zat

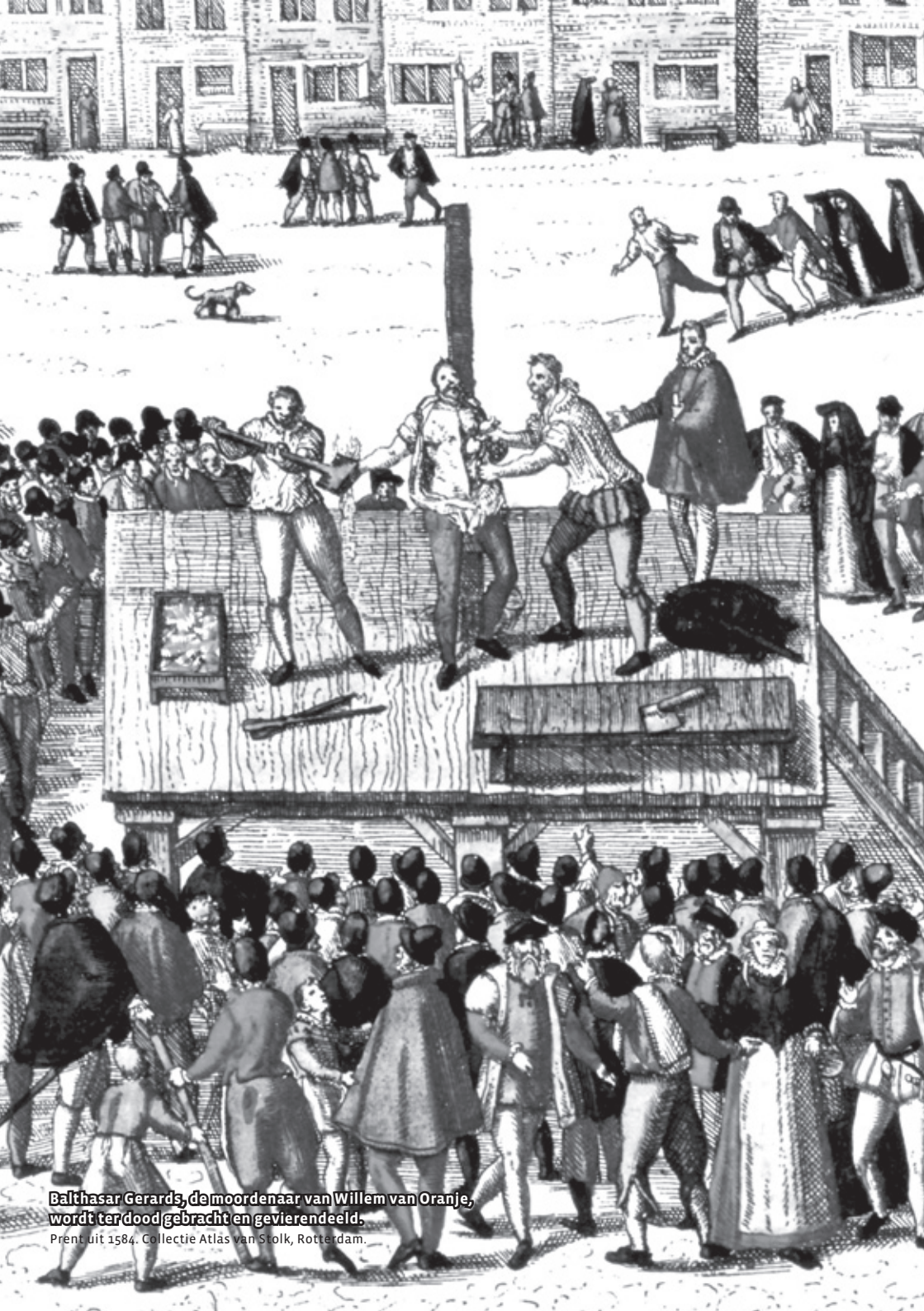
vaak nog zo vers in het geheugen dat men niet meer durfde te ontkennen. Martelen kon niet zomaar voor elke verdachte worden ingezet. Gelukkig niet! Marteling werd alleen ingezet voor misdrijven waarop de doodstraf stond. Dat was bijvoorbeeld het plegen van een moord of landverraad. *Het kwam dus niet heel vaak voor dat er gemarteld werd.* Vaak was het dreigen met marteling al voldoende om de gevangene te laten bekennen. Ook was het martelen duur. De beul die in de Gevangenpoort werkte moest helemaal uit Haarlem komen! Dat was vroeger best een lange en dure reis. Als er dan gemarteld werd, had de beul verschillende technieken. De meest voorkomende techniek in de Middeleeuwen is de pijnbank. Hierop wordt het lichaam van de verdachte vastgemaakt en steeds verder uit elkaar getrokken. Een andere marteltechniek was de duimschroef. Hierbij plaatst de verdachte zijn duim tussen twee houten of metalen platen die steeds strakker worden aangedraaid.

Duimschroef; te zien in de Gevangenpoort

Vandaag de dag gebruiken we nog steeds het gezegde 'de duimschroeven aandraaien'. Je zegt dan: "ik ga hem de duimschroeven aandraaien". Dit betekent dat je iemand onder druk gaat zetten om de waarheid naar boven te krijgen of om iemand te laten doen wat jij wilt.

Aan het eind van de achttiende eeuw vinden steeds meer mensen het niet meer kunnen dat er gemarteld wordt. Het is de tijd van de **Verlichting** en mensen gaan anders denken. Aan het eind van de achttiende eeuw is het martelen in Nederland officieel afgeschaft.

Balthasar Gerards, de moordenaar van Willem van Oranje, wordt ter dood gebracht en gevierendeeld.
 Prent uit 1584. Collectie Atlas van Stolk, Rotterdam.

SOORTEN STRAFFEN

Als een misdadiger zijn daad bekend had, kreeg hij van de rechter zijn straf opgelegd. In het verleden waren er verschillende soorten straffen die je kon krijgen. Deze zullen we hier allemaal bespreken. De straffen waren:

geldboete

schandstraf

lijfstraf

tuchthuizen

doodstraf

verbanning

Het kwam in de Middeleeuwen regelmatig voor dat er meerdere straffen tegelijk werden gegeven. De meeste straffen werden in het openbaar, op een plek waar iedereen het kon zien, uitgevoerd. De toeschouwers werden op deze manier gewaarschuwd en bang gemaakt.

In de Middeleeuwen speelde symbool een belangrijke rol. De straf die de misdadiger kreeg opgelegd moest vaak het misdrijf weerspiegelen. Je moest dus eigenlijk aan de straf kunnen zien wat de misdadiger gedaan had: de straf stond symbool voor de misdaad.

Geldboete

Een duit. Dit was een Nederlandse munt. Deze komt uit 1604-1689. Acht duiten waren vroeger een stuiver (vijf cent) waard

In de vroege Middeleeuwen (rond het jaar 900) namen mensen het recht in eigen hand. De familie van iemand die vermoord werd, kon zich **wreken** op de dader. Ook konden ze geld eisen. Dit werd ook wel zoengeld genoemd (zoen komt van het woord 'verzoening'). Het betalen van de boete was een zaak tussen twee families: de familie van het slachtoffer en de familie van de dader. Als er een rechter bij was, dan was dit alleen om als scheidsrechter op te treden. De rechter kon niet de hoogte van de boete bepalen. Later, rond het jaar 1400, begonnen de dingen te veranderen. Er ontstond een **rechtssysteem**. Er kwamen rechtbanken met rechters die bepaalden wat misdadigers voor straf kregen. Een ruzie werd dus niet meer tussen twee families uitgevochten. Ook werden geldboetes steeds

minder vaak gegeven. Als een misdadiger een geldboete moest betalen, kreeg hij vaak ook nog andere straffen zoals een lijfstraf en schandstraf. De geldboete was dus eigenlijk een vervelend extraatje bovenop een andere straf. Geldboetes werden meestal opgelegd aan de rijkere misdadigers. Bij bedelaars en armen viel tenslotte weinig geld te halen. Het betalen van geld werd door de rijkere ook wel gebruikt om hun straf af te kopen. Dit betekent dat de rijke misdadiger geld betaalt aan de rechters en dan geen andere straf meer krijgt, zoals een schand- of lijfstraf.

Wanneer kreeg je in de Middeleeuwen een geldboete?

Je kon een geldboete krijgen als je bijvoorbeeld iemand pijn had gedaan of voor **eerverlies** had gezorgd.

Schandstraf

Een andere veel voorkomende straf was de schandstraf. Schandstraffen werden in het openbaar uitgevoerd. Zo kon het hele volk zien wat je had misdaan en stond je letterlijk voor paal! Misdadigers werden in het openbaar in een schandblok tentoongesteld of aan een schandpaal vastgebonden. *Iedere voorbijganger die daar zin in had, mocht de 'misdadiger' bekogelen.* Daarbij moet je niet denken aan eieren of rotte tomaten, die waren toen veel te duur. Nee, in het schandblok werd je bekogeld met dode ratten en paardenpoep. Als je als misdadiger pech had, bestond de mogelijkheid dat er zelfs tegen je geplast werd en dat de klodders spuug je om de oren vlogen. Nu je dit weet, kun je je vast bedenken waar de uitdrukking *het pispaaltje zijn* vandaan komt.

Schandblok

Een blok aan je been

Er bestonden verschillende variaties op de schandstraf. Naast dat je aan een paal gebonden kon worden of in het schandblok werd geplaatst, had je ook het beruchte 'blok aan je been'. Je kreeg dan een blok van ongeveer 10 kilo aan je been gebonden en moest hiermee door de stad lopen.

Het blok aan je been. Met de ketting werd het blok hout aan je been vastgemaakt.

Ook nu mochten voorbijgangers je bespugen en uitschelden of bekogelen met dode ratten en paardenpoep. 'Een blok aan je been' is ook een gezegde dat we gebruiken om aan te geven dat iets of iemand het je lastig maakt. Je zegt dan: "hij is als een blok aan mijn been!". Dit gezegde is afgeleid van het blok aan het been dat misdadigers vroeger moesten dragen.

Wanneer kreeg je een schandstraf?

Strandstraffen werden vaak gegeven aan kleine criminelen zoals bedriegers, zakkenrollers en bedelaars.

Het schandbord

Dit schandbord kreeg je omgehangen als je hebt ingebroken met een nep sleutel en hebt gestolen.

Wanneer je aan een schandpaal vastgebonden zat of in een schandblok terecht kwam, hing men een bord om je nek of plaatste deze naast je. Op dit schandbord stond te lezen wat je misdaan had. Zo kon iedereen zien waarom je gestraft werd. Je begrijpt nu vast waarom dit een schandbord heette: met het bord werd iemands schande bekend gemaakt.

Dit bord kreeg je omgehangen als je zelf geld had gemaakt en dit had uitgegeven.

Lijfstraf

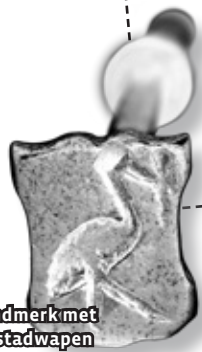
Lijfstraffen zijn straffen waarbij de veroordeelde pijn wordt gedaan. Deze pijn was dan de straf. De lijfstraf die het meest werd toegepast was de geseling. Je werd dan met een roe geslagen. Je kan het je misschien niet voorstellen, maar geseling vond men als straf vaak niet voldoende. Er kwam daarom nog een andere straf bij, zoals **verbanning**, of er werd overgegaan op een ergere vorm van de lijfstraf: verminking. Bij verminking worden tenen, vingers, neuzen of oren afgehakt. Het afsnijden van de oren werd 'kortoren' genoemd.

Brandmerken werden ook veel gebruikt om te straffen. De metalen staaf met het stadswapen (herkenningsteken) van de stad werd in het vuur verhit tot maar liefst 650 graden Celsius. Als deze gloeiend heet was, drukte de beul het uiteinde op het gezicht, Hals of de arm van de misdadiger. Zo bleef je altijd herkenbaar als misdadiger, en konden de mensen zelfs zien in welke stad jij je straf had gekregen. Er zijn gevallen van daders bekend die zoveel brandmerken hadden, dat besloten werd ze op te hangen. Brandmerken dienden ook als een soort **strafblad**.

Wat moest je gedaan hebben om zo'n lijfstraf te krijgen?

Een lijfstraf kreeg je als je bijvoorbeeld iets gestolen had, of als je een spion of oplichter was. Eerder vertelden we je al dat **symboliek** erg belangrijk was. Bij diefstal werd als straf vaak je hand afgehakt, omdat je je hand had gebruikt om mee te stelen. Als je vals had gespeeld tijdens een spel werd je oog uitgesneden, en als je bijvoorbeeld kwaad sprak over God, dan werd je tong afgesneden.

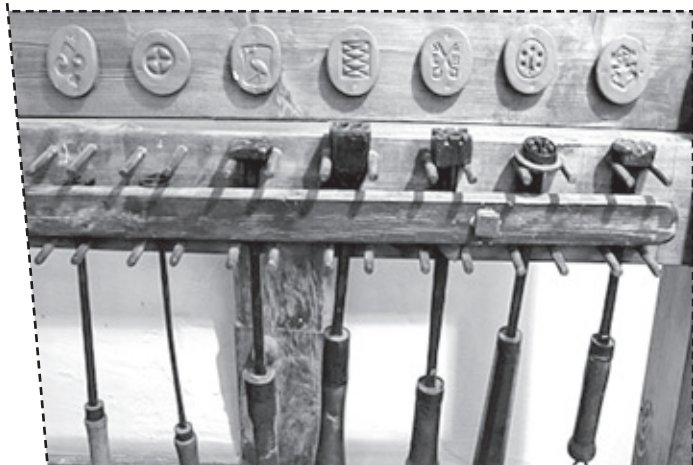
Brandmerk met het stadswapen van Den Haag, herkenbaar aan de ooievaar.

Brandmerk met het stadswapen van Leiden, herkenbaar aan de sleutels.

Brandmerk met het stadswapen van Amsterdam, herkenbaar aan de drie kruizen.

Tegenwoordig wordt gebruik gemaakt van het **strafblad**. Een strafblad is een vermelding in het strafregister. Hierin staat welk misdrijf je hebt gepleegd en wanneer je dit hebt gedaan. Het hebben van een strafblad kan gevolgen hebben voor later. Je wordt bijvoorbeeld bij sommige banen niet aangenomen en soms mag je bij een verhuurder geen huis huren. Als je een misdrijf hebt gepleegd wat niet heel erg is, kan het zijn dat na een aantal jaar het misdrijf van je strafblad wordt gehaald. Dan weet niemand meer dat je vroeger iets verkeerd hebt gedaan.

NU

Nog steeds gebruiken we wel eens de uitdrukking 'iemand brandmerken', bijvoorbeeld: 'je hebt hem gebrandmerkt'. We bedoelen dan dat we heel veel slechte dingen over iemand hebben verteld aan heel veel mensen, waardoor iedereen nu slecht denkt over deze persoon. Hij heeft dus figuurlijk, niet letterlijk, een 'brandmerk' gekregen.

Verbanning

Verbanning werd vaak als straf toegepast, en werd gezien als een van de zwaarste straffen die je kon krijgen. Met deze straf verdwenen criminelen voor langere tijd en soms voor altijd uit eigen stad of dorp. Ze mochten zich daar niet meer laten zien. Vervelend aan deze straf was wel dat de crimineel nu naar een andere stad of dorp ging. Dit was voor deze mensen niet zo fijn, maar voor de veroordeelde was het vreselijk. Hij moest namelijk zelf een heel nieuw leven opbouwen, zonder zijn familie of vrienden om hem te helpen. Vaak kreeg de crimineel die werd verbannen vóór zijn vertrek nog een brandmerk van de stad. Zo wisten mensen in andere steden gelijk dat hij een crimineel was. Je kan je misschien wel voorstellen dat het dan erg moeilijk is voor de misdadiger om nieuw werk te vinden en nieuwe vrienden te maken.

Wanneer werd je verbannen?

Verbanning was een straf die voor allerlei misdrijven werd gegeven. Zo kon je de straf al krijgen als je schuldig was aan diefstal. Maar ook landlopers (zwerfers), rovers, en geweldplegers konden de straf opleggen. Als je iets heel ergs had gedaan, bijvoorbeeld een moord had gepleegd, dan kon je maar beter vluchten. Je kon dan namelijk niet meer de doodstraf krijgen. Wel kon het bestuur van de stad je alsnog verbannen. Je mocht dan nooit meer terugkeren naar deze stad. Het was zeker geen goed idee om terug te keren naar een stad als je daar verbannen was. Als je dat namelijk wel deed, was je je leven niet meer zeker.

Een aparte vorm van verbanning was de **verplichte bedevaart**. Rome was de meest populaire stad om gestrafte criminelen naartoe te sturen. Er waren vroeger nog geen auto's, treinen of vliegtuigen, dus de afstand moest te voet afgelegd worden. Het duurde soms wel jaren voor de bestemming werd bereikt en veel mensen overleefden de tocht niet. Je kon namelijk onderweg door struikrovers beroofd of vermoord worden. Als de veroordeelde de bestemming wel wist te bereiken, moest hij bijvoorbeeld drie kerken bezoeken en om vergiffenis van zijn **zonden** vragen. Ook moest de veroordeelde in veel gevallen bewijs meenemen dat hij de kerken echt had bezocht. Als hij dit niet deed, mocht hij niet terugkeren naar de stad. Als hij wel bewijzen had meegebracht, mocht hij na terugkeer van zijn reis weer gewoon leven in de stad waar hij vandaan kwam.

Verbanning werd na de bezetting door de Fransen in 1810-1813 niet meer toegepast in Nederland.

In het jaar 1447 dronk Corneliene Lodewijcxdochter een drankje in een Leidse herberg. Toen ze opstond om naar huis te gaan, stopte ze per ongeluk een jurk en een kaproen (een soort hoedje) onder haar rok. Althans, dat beweerde ze toen ze zich later voor de rechtbank tegen de beschuldiging van diefstal moest verdedigen. De rechtbank geloofde niets van haar verhaal en veroordeelde Corneliene voor diefstal. Ze moest de stad verlaten en mocht honderd jaar en één dag geen voet zetten in het gebied rond Leiden en Den Haag. Deed ze dat wel, dan was ze haar leven niet meer zeker.

Geldboete

Een geldboete krijg je opgelegd als je een kleine overtreding hebt begaan. Je hebt dan bijvoorbeeld te snel gereden of verkeerd geparkeerd, maar ook als je in het donker fietst zonder licht. Heb jij dat wel eens gedaan? Pas dan maar op dat je geen boete krijgt van de politie! De meeste volwassenen hebben wel eens een boete gehad voor een kleine overtreding. Vraag maar eens of je ouders dit wel eens hebben gehad. Je moet natuurlijk wel je boetes betalen. Als je dit namelijk niet doet, kan het zijn dat je voor een paar dagen naar de gevangenis moet.

Als je iets steelt en gepakt wordt, kun je een geldboete of gevangenisstraf krijgen.

(de jongen op de foto is een model)
foto: Hans Moolenaar

Taakstraf

De rechter kan iemand een taakstraf opleggen als alternatief voor een geldboete of een gevangenisstraf. Een taakstraf is een werkstraf. Dat betekent dat de persoon die deze straf krijgt een verplicht aantal uren moet werken om zijn straf af te lossen. Het werk kan van alles zijn, maar zijn meestal niet de meest leuke klusjes. Een voorbeeld van een taakstraf is het schoonmaken van de straten. Een rechter mag iemand maximaal 240 uur taakstraf geven. Na de straf wordt gekeken of de gestrafte zijn werk wel goed heeft uitgevoerd. Als dit niet het geval is, kan het zijn dat hij of zij alsnog naar de gevangenis moet.

Hechtenis

Bij een hechtenis wordt iemand gevangen genomen, maar het is niet hetzelfde als een gevangenisstraf. Iemand wordt vaak in hechtenis genomen nog voordat hij is berecht. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer een moordenaar wordt opgepakt. Hij wordt dan in hechtenis genomen. Pas als de rechter zijn straf heeft bepaald, wordt hij voor langere tijd in de gevangenis gezet. Een verschil tussen hechtenis en gevangenisstraf is dan ook dat een hechtenis maximaal 16 maanden mag duren, en een gevangenisstraf maximaal 30 jaar. Hechtenis kan ook een straf zijn. Bijvoorbeeld als je zo hard hebt gereden dat je andere mensen in gevaar brengt, of als je andere mensen mishandelt. De politie kan je dan oppakken en je voor een aantal uren of dagen in het huis van bewaring zetten. Het huis van bewaring is anders dan de gevangenis. Zo hebben ze bijvoorbeeld andere regels. De regels van het huis van bewaring zijn strenger dan die van de gevangenis; je mag daar minder vaak uit je cel en je hebt minder contact met de gevangenisbewaarders.

Gevangenisstraf

Tot slot hebben we in Nederland de gevangenisstraf. Een gevangenisstraf mag maximaal 30 jaar duren, tenzij je door de rechter wordt veroordeeld tot levenslang. Je moet dan de rest van je leven in de gevangenis zitten. Bij gevangenisstraf maakt het ook nog uit in welke gevangenis je terecht komt. Sommige gevangenisstraffen hebben veel strengere regels dan anderen. Een gevangenisstraf krijg je voor verschillende misdrijven. Hoe erger het misdrijf, hoe langer je straf. Als je bijvoorbeeld iemand heel zwaar mishandelt, krijg je een paar maanden gevangenisstraf. Als je iemand vermoordt moet je soms wel 20 tot 30 jaar naar de gevangenis, of krijg je levenslang.

De politie arresteert twee jongeren die de wet hebben overtreden.

(de jongeren op de foto zijn modellen)

foto: Dieter Schutte

De straffen van vroeger zijn dus heel anders dan nu. Veel straffen kennen we gelukkig niet meer, zoals de schand-, lijf- en doodstraf. De doodstraf is in Nederland in het jaar 1870 afgeschaft. Helaas zijn er nog veel landen waar het er heel anders aan toe gaat. Daar worden mensen nog steeds gemarteld. Ook bestaat daar nog de lijfstraf en de doodstraf. Wil je meer weten over hoe het er in die landen aan toe gaat? Kijk dan eens op de website van Amnesty International: www.amnesty.nl. Bij Amnesty International strijden ze ervoor dat iedereen op een eerlijke manier wordt behandeld.

Vroeger werd de naam van een crimineel bekend gemaakt. Iedereen moest weten wie hij is. Tegenwoordig is dat wel anders. Ook misdadigers hebben recht op privacy. Daarom wordt de achternaam van een crimineel vaak niet vermeld. Deze wordt dan afgekort tot alleen de beginletter.

STRAFFEN UROEGER EN NU

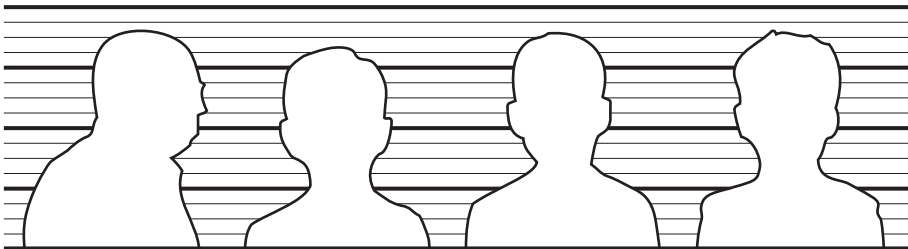
Je hebt nu al heel wat geleerd over de straffen die vroeger werden gegeven, en de straffen die men nu krijgt. Om een nog betere vergelijking te kunnen maken geven we je nu een aantal voorbeelden van mensen die echt hebben bestaan.

Ocker Jansz. leefde in de vijftiende eeuw. Hij had in het openbaar slechte dingen over de ambtenaren van het Hof gezegd. Tegen zulke belangrijke mensen moest je je natuurlijk netjes gedragen. Hij werd daarom opgepakt en op 26 september 1467 kreeg hij zijn straf: zijn tong werd met een gloeiend heet ijzer doorboord.

Hans van de L. ging een avondje op stap met zijn vrienden. Hij maakte daarbij erg veel herrie en de politie sprak hem daarover aan. Vervolgens ging Hans tekeer tegen de politie: hij schold ze uit en zei slechte dingen over de politie. Hans moest daarom zijn identiteitsbewijs aan de politie laten zien en kreeg een boete van 500 euro.

In 1442 reisde Adriaen Hendricsson, de beul van Holland, van Haarlem naar Den Haag om **Klaas Hein** ter dood te brengen. Klaas Hein had zich namelijk schuldig gemaakt aan doodslag op de Plaats in Den Haag. Hij werd daarom ter dood veroordeeld. Voor de uitvoering van zijn straf kreeg hij nog een galgenmaal. Daarna werd hij op het schavot onthoofd.

De 37-jarige **André van O.** uit Putten heeft zijn vrouw vermoord en stiekem begraven in het bos, omdat zij van hem wilde scheiden. Er was bewijs gevonden dat Van O. de dader van de moord was, maar hij heeft heel lang ontkent. Uiteindelijk gaf hij toe dat hij zijn vrouw had vermoord. Hij krijgt daarom een celstraf van 20 jaar.

STRAFFEN UROEGER EN NU

De middeleeuwse **Joris de Sager** was dertien jaar oud toen hij voor een diefstal werd veroordeeld. Hij werd een jaar lang verbannen van het eiland Walcheren waar hij woonde. Voordat Joris moest vertrekken, werd hij eerst nog voor de ogen van andere schoolkinderen tot bloedens toe gegeseld.

Mark van de V. is dertien jaar en zit in de brugklas van een school in Wassenaar. Hij wilde stoer doen voor zijn vriendjes en stal snoep uit de snoepwinkel. De kassajuffrouw zag het gebeuren en belde de politie. Mark werd door de politie meegenomen naar het politiebureau. Daar hebben ze hem verhoord. De ouders van Mark werden gebeld en hij moest een boete betalen aan de snoepwinkel.

Simon Jacobsz. had een open brief vervalst (dat is een brief die is geschreven voor iedereen om te lezen). Voor straf moest hij op 'de kaak' (het schavot) staan met een mijter op zijn hoofd. Op die mijter stond beschreven wat Simon verkeerd had gedaan. Zo werd hij te schande gezet en stelde hij gelijk een voorbeeld voor alle anderen.

Jim van B. is veroordeeld voor 'valsheid in geschrifte'. Zo heet het als je documenten vervalst. Hij moest daarom een boete betalen van 500 euro. Niemand wist dat hij hiervoor gestraft was, omdat Jim het nooit heeft verteld.

Ken je het gezegde: 'iets aan de kaak stellen'? Dit gezegde gebruik je als je aan iedereen duidelijk wilt maken dat je iets (of iemand) slecht vindt. Je kan ook zeggen 'ik zal hem eens aan de kaak stellen'. Dat betekent dat je hem eens flink zal bespotten of openbaar voor gek zal zetten. Vroeger klonk deze uitdrukking iets anders, namelijk: iemand op de kaak stellen. Deze uitdrukking komt van het schavot dat werd gebruikt om veroordeelden voor het oog van het publiek te straffen of te bespotten. Het schavot werd toen ook wel 'de kaak' genoemd. In Middeleeuws Den Haag stond de kaak op de Vismarkt.

KINDEREN WORDEN OOK GESTRAFT

Je hebt net allemaal verhalen gelezen van mensen die de wet hebben overtreden en daar een straf voor hebben gekregen, vroeger en nu. Dit zijn bijna allemaal volwassenen. Hoe zat het met kinderen die iets deden wat niet mocht? Middeleeuwse kinderen werden volwassen als ze veertien jaar oud waren. Tot hun veertiende werden ze dus als kinderen gestraft. Daarna werden ze als volwassenen veroordeeld.

Voor kinderen waren er vroeger, net als nu, speciale regels. Zo mochten ze bijvoorbeeld niet gemarteld worden. Kinderen konden wel, net als volwassenen, een lijfstraf krijgen als ze iets deden wat niet mocht. Deze straf werd gegeven bij lichte vergrijpen, zoals iets zeggen wat niet mag of ongehoorzaam zijn. Het kind werd dan geslagen met de blote hand of met een roe of lat. Het slaan van

kinderen werd toen niet als iets ergs gezien, maar als een goed middel om kinderen te leren gehoorzamen. Pas in 1982 werd het verboden om kinderen op deze manier te straffen zonder de toestemming van de ouders. Deze lijfstraf was eigenlijk nog een lichte straf. Ook kinderen konden namelijk erge straffen krijgen. Zo konden ze eenzaam worden opgesloten, uitgehongerd worden en zelfs verbannen

worden! Je moet je eens voorstellen dat een kind van 12 jaar wordt verbannen uit zijn stad en in zijn eentje een nieuw huis moest zoeken. In het ergste geval kon een kind zelfs de doodstraf krijgen. Maar dan moest je wel iets heel ergs gedaan hebben. Gelukkig begonnen mensen het steeds erger te vinden om kinderen zo te straffen. Het werd in de loop van de tijd dan ook steeds minder gedaan.

NL

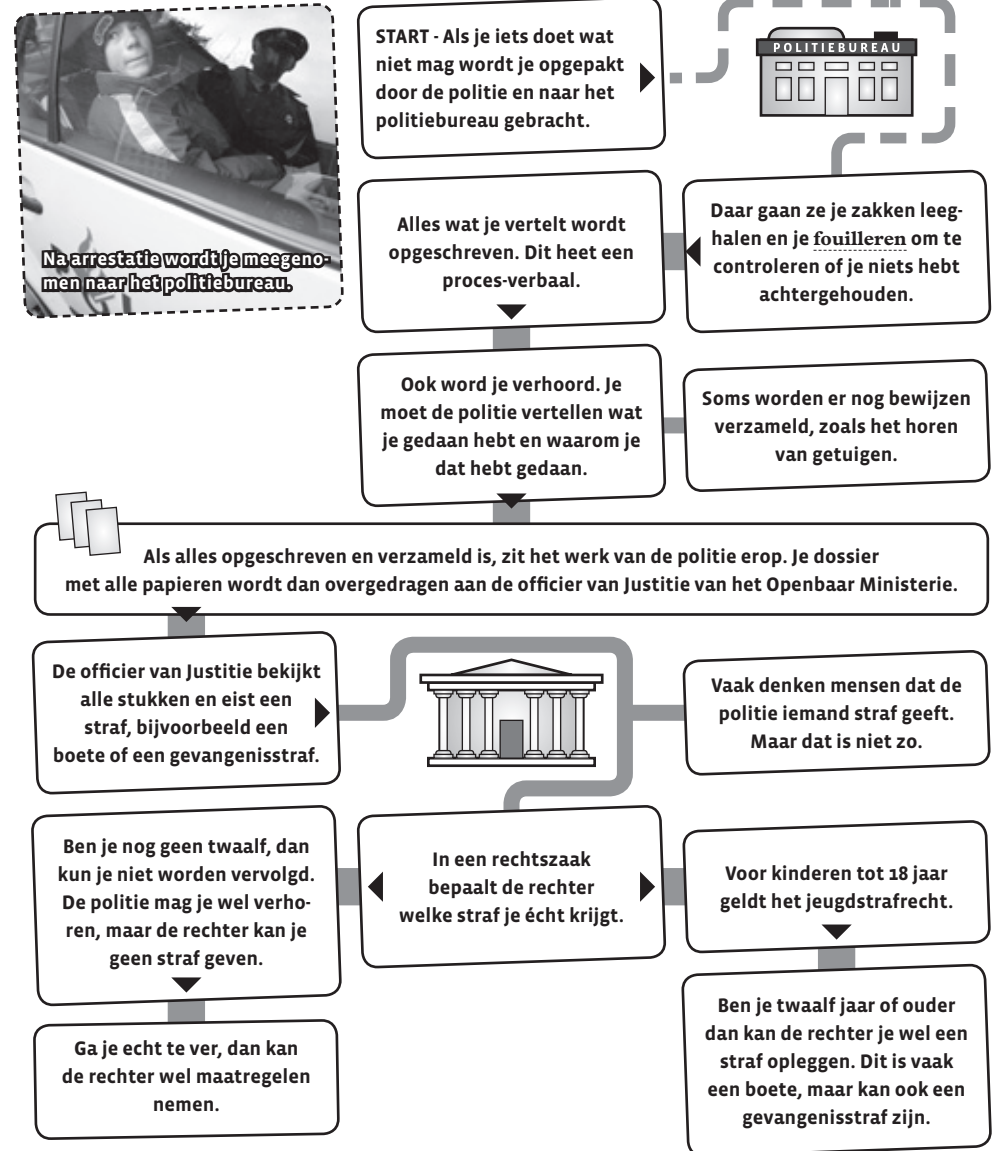
Tegenwoordig zijn er allerlei instellingen die zich bezig houden met kinderen in de criminaliteit. Een van de bekendste is bureau HALT. Bureau HALT wil kinderen bewust maken van hun keuzes en de gevolgen die deze keuzes hebben. Bijvoorbeeld als een kind ervoor kiest om snoep te stelen, moet hij of zij ook weten wat hier de gevolgen van zijn, namelijk dat je mee moet naar het politiebureau. Misschien is bureau HALT ook wel eens bij jou op school geweest om te vertellen dat je voorzichtig moet zijn met vuurwerk? Dit werk van het bureau heet preventie: ze willen voorkomen dat kinderen dingen doen die niet mogen.

Bureau HALT houdt zich niet alleen bezig met preventie, maar ook met het straffen van kinderen die de fout in zijn gegaan. Als je bijvoorbeeld wordt opgepakt voor winkeldiefstal of vernieling kan het zijn dat je mag kiezen: of naar het Openbaar Ministerie, of naar bureau HALT. Als je voor het laatste kiest helpen zij je je fout weer recht te zetten, zonder dat je naar de rechter moet.

Wil je meer weten over wat er gebeurt als kinderen de fout in gaan? Kijk dan ook eens op de website www.vetverkeerd.nl en www.halt.nl

WAT GEBEURT ER NU MET JE ALS JE ALS KIND DE WET OVERTREEDT?

Bijvoorbeeld als je iets uit een winkel steelt of inbreekt of spullen van andere mensen vernielt?

WOORDENLIJST

arrestant

Iemand die gevangen is genomen omdat hij/zij iets heeft gedaan wat niet mag.

bedevaart

Een reis naar een heilige plaats waar je wilt bidden, vaak om boete te doen.

bekennen

Toegeven dat je schuldig bent aan een misdrijf.

berechten

Iemand een straf opleggen nadat hij of zij schuldig is bevonden.

discipline

Gehoorzaamheid aan regels en bevelen.

DNA

Onderdeel van de cellernen van de mens, een soort code waarin erfelijke eigenschappen vastliggen.

doodslag

Het doodmaken van iemand door geweld te gebruiken. Doodslag is anders dan moord, omdat je bij moord van te voren bedenkt dat je iemand dood gaat maken. Bij doodslag plan je niet van te voren.

eerverlies

Het verliezen van datgene wat iemand een goede naam geeft, het

verliezen van de reden waarom iemand wordt bewonderd.

executie

Komt van het woord executeren. Executeren betekent iemand doden als straf.

forensisch

Gerechtigd (heeft te maken met het gerecht).

fouilleren

Je lichaam en kleding onderzoeken om te kijken of je verboden of gezochte spullen bij je hebt.

gajool

Zo noemden ze vroeger een cel.

galgenmaal

De laatste keer dat je te eten krijgt, voor je de doodstraf krijgt. Soms mocht een gevangene kiezen wat hij graag wilde eten.

geradbraakt

Komt van het woord radbraken. Een doodstraf waarbij de misdadiger op een rad werd gebonden en mishandeld werd, om vervolgens te sterven.

geselen

Iemand met een zweep slaan om hem of haar te straffen.

getuige

Is iemand die de misdrijf heeft gezien en in de rechtbank vertelt wat hij gezien of gehoord heeft.

gijzeling

Komt van het woord gijzelen, wat betekent dat je iemand gevangen houdt, bijvoorbeeld om een betaling af te dwingen.

hechtenis

Een gevangenisstraf van ten minste één dag en ten hoogste een jaar en vier maanden.

hoogverraad

Het verraden van belangrijke staatsgeheimen.

huis van bewaring

Een gevangenis waar mensen een hechtenis ondergaan.

ketter

Iemand die het verkeerde geloof had.

klassenjustitie

Hiervan is sprake wanneer bepaalde groepen mensen, zoals arme mensen, slechter worden behandeld dan andere groepen mensen, zoals de rijken.

Middeleeuwen

Dit is een tijdperk in het verleden die begon rond het jaar

500 en duurde tot ongeveer het jaar 1500.

misdadiger

Is iemand die iets ergs heeft gedaan wat niet mag. Deze mensen worden ook wel criminelen genoemd.

onthalzen

Het hoofd scheiden van de romp.

overheid

Alle instellingen van de regering die het recht hebben om burgers verplichtingen op te leggen en rechten toe te kennen.

rechtsspraak

Beslissen of iemand zich wel of niet volgens de wet heeft gedragen en of hij of zij een straf verdient. **rechtssysteem** het rechtstelsel; de manier waarop rechtsregels geordend zijn.

rechtszaal

Zaal waarin je voor de rechter verschijnt.

roe

Een bundel samen gebonden takken waarmee je geslagen kon worden.

schuldeiser

Iemand die geld van een ander tegoed heeft.

secret

Museum de Gevangenpoort

Colofon

'Gevangen in een poort'
Misdaad en straf, vroeger en nu

Uitgave

Museum de Gevangenpoort

Eindredactie

Museum de Gevangenpoort

Grafisch Ontwerp

Frits Dijcks
Dubday Art Direction
www.dubday.nl

Fotografie

Johan Winkelman
Kees Hageman
Hans Moolenaar
Dieter Schutte
Frits Dijcks
Collectie Atlas van Stolk

Zo noemden ze vroeger de w.c.. Het secret bestond uit een gat in de vloer wat rechtstreeks naar het riool leidde of een gat boven een ton.

sociale status

Het aanzien en de eer die iemand met zich mee draagt. Als je een hoge sociale status hebt in je omgeving dan wordt je door veel mensen gerespecteerd.

staatsmacht

De macht van de staat (de regering van een gebied).

strafblad

Een officiële lijst waarop staat welke overtredingen iemand gepleegd heeft.

symboliek

Het gebruiken van symbolen. Een symbool is een ding of dier dat volgens afspraak een begrip voorstelt en daardoor een andere betekenis krijgt. Zo staat het uitsnijden van ogen voor spionage en het afhakken van handen voor diefstal.

valsheid in geschrifte

In documenten een misleidende tekst

aanbrengen.

valsmunterij

Het maken van vals geld.

verdachte

Iemand die ervan wordt verdacht iets strafbaars te hebben gedaan.

Verlichting

Periode in de 18de eeuw waarin de mensen in Europa meer moderne ideeën kregen.

voorarrest

Het totaal aantal dagen dat iemand doorbrengt in een politiecel of een huis van bewaring voorafgaand aan de rechtszaak en de uitspraak van de rechter.

wanbetaler

Iemand die zijn rekeningen niet betaalt en daardoor een hoge schuld opbouwt.

wreken

Wraak nemen op degenen die iets gedaan of veroorzaakt heeft.

zonde

Iets wat volgens de regels van de godsdienst niet mag.